

Jitka Štěpánková, Jindřich Chrtek jun., Zdeněk Kaplan (eds.): Květena České republiky VIII.

V r. 2005 byla na stránkách *Živy* (2005, 5: LXI) otištěna recenze 7. svazku *Květeny České republiky*. O pět let později máme možnost listovat 8. svazkem a byl jsem redakcí *Živy* i tentokrát požádán o recenzi. Myslím, že to podstatné na adresu *Květeny ČR* bylo řečeno již v mém předchozím příspěvku, můžeme se proto bez okolků věnovat obsahu nového svazku.

Je opět velmi objemný, na 706 stranách textu včetně 104 tabulí s ilustracemi je zpracováno 378 druhů z 27 čeledí. Plných 269 stran se přitom zabývá pampeliškami, tedy rodem *Taraxacum*, druhově nejpočetnějším rodem cévnatých rostlin v ČR, který v předloženém zpracování zahrnuje 179 druhů. Pampelišky měly být původně součástí předchozího 7. svazku, který je celý věnován řádu hvězdicovitých (*Asterales*), ale pro jejich rozsah tu na ně již nebylo místo. Zbylou část 8. svazku vyplňují čeledi jednoděložných rostlin. Nejobsáhlejší z nich je čeleď vstavačovitých (*Orchidaceae*) s 63 druhy. Autor zpracování František Procházka, náš nejlepší znalec středoevropských orchidejí, bohužel během práce podlehl zákeřné nemoci a nestihl již rukopis pro *Květenu ČR* dokončit. K dalším velkým čeledím se řadí rdestovité (*Potamogetonaceae*, 19 druhů), liliovité (*Liliaceae*, 16 druhů), kosatcovité (*Iridaceae*, 16 druhů), hyacintovité (*Hyacinthaceae*, 22 druhů) a česnekovité (*Alliaceae*, 27 druhů).

Květena ČR představuje dílo svým významem mimořádné a úctyhodné a také ovšem redakčně nesmírně náročné. Na výsledné textové části 8. svazku spolupracovalo 29 specialistů, několik recenzentů, dvě ilustrátorky, početné desítky regionálních botaniků, kurátorů herbářových sbírek a nespočet spolupracovníků v Nakladatelství Academia. Není náhodou, že 8. svazek získal Výroční cenu Nadace Českého literárního fondu za r. 2010 za vědeckou literaturu.

Myslím, že nemá valný smysl hledat pro účel této recenze v 8. svazku případné

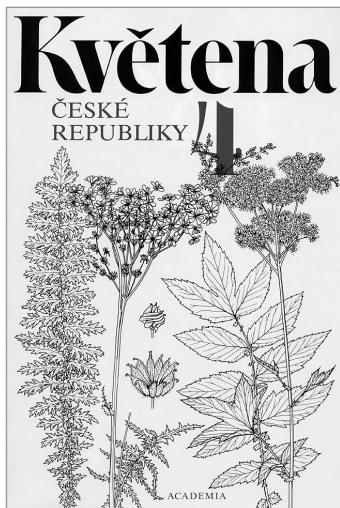
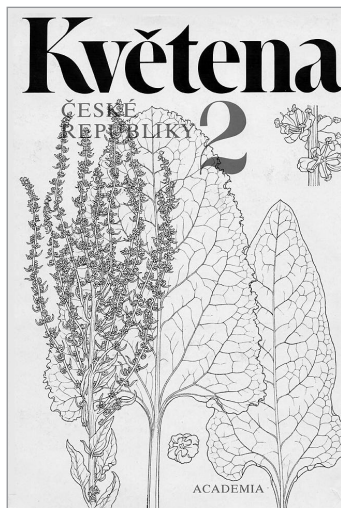
jednotlivé chyby. Přiznám se, že jsem se o to ani nijak nesnažil. Určitě tam nějaké jsou, není prostě možné, aby dílo takové náročnosti a rozsahu bylo bez chyb, a to ani kdyby bylo sepsáno a vydáno ve Švýcarsku. Odpovědnými editory 8. svazku, kteří ho připravili do tisku, jsou vynikající odborníci a profesionálové s maximálním důrazem na přesnost a kvalitu textu.

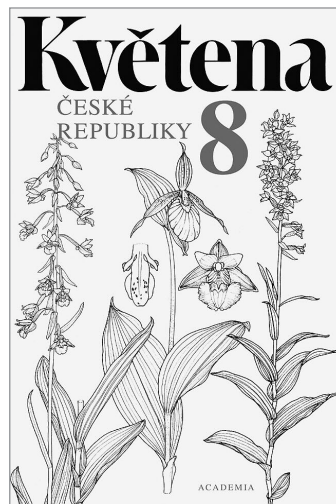
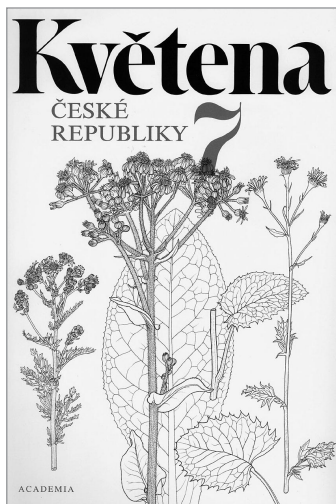
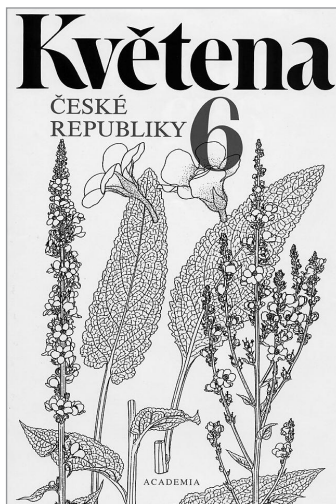
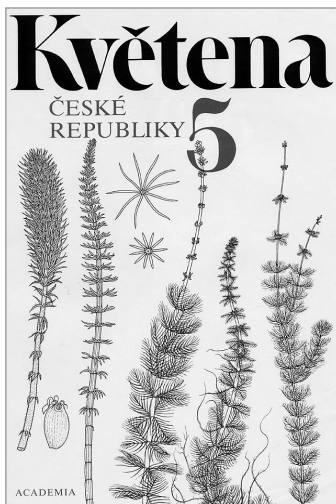
Originální ilustrace druhů jsou tradičně špičkové úrovně a v mezinárodním srovnání výjimečné. Není to v žádném případě jen planá slovní nadsázka, *Květena ČR* si totiž již ve světě vydobyla značné renomé a stala se součástí knihoven mnoha významných evropských pracovišť. A nejen evropských, jak dokládá článek v americkém časopisu *The Michigan Botanist* (Widrechner a Wagner 1998, 37: 107–112), kde jeho autoři konstatují, že neznámý evropský druh zavlečeného ostružiníku ve státě Iowa byl spolehlivě určen až s pomocí *Květeny ČR*! Velmi cenné v 8. svazku je pak zvláště první ucelené monografické zpracování rodu *Taraxacum*, na němž se podíleli čtyři naši zkušení specialisté, kteří se mimo jiné účastní i zpracování květen dalších zemí, např. Číny (viz také rozhovor s J. Kirschnerem v *Živě* 2011, 6: XCII–XCIII). Bezpochyby teď nemají evropská badatelé pampelišek jinou volbu, než si tento svazek pořídit. Tato stručná informace o předkládaném 8. svazku, myslím, stačí. Uvedená chvála není nikterak přehnaná a je v každém případě zasloužená.

Co mě však značně rmoutí a cílí zároveň, je situace, do které se vydávání *Květeny ČR* v posledním desetiletí postupně dostalo. Kromě osob přímo se na zpracování podílejících o této neblahé situaci zřejmě ví málokdo. Vydávání nových svazků se ocitlo v podstatě ve slepé uličce. Zatímco v období před 25 lety byla práce na *Květeně ČR* klíčovým úkolem celého taxonomického oddělení Botanického ústavu ČSAV, dnes za zcela odlišných podmínek financování vědecké práce, kdy vše podléhá

tříletým (nejvýše pětiletým) grantovým projektům, pracuje soustavně na přípravě dalších svazků jen několik jednotlivců, kteří dokončení díla obětují do značné míry svůj vědecký kariérní život. Hlavní tíhu na svých bedrech nesou především současní editoři J. Chrtek jun., Z. Kaplan a J. Štěpánková, kteří odpovídají za zpracování a přípravu závěrečných svazků k vydání. Proč tomu tak ale je?

Zásadní roli ve vědě a výzkumu v současnosti zastává postupně prosazený impaktní systém hodnocení výkonu vědecké práce. Ten však výrazně a jednostranně upřednostňuje anglicky psané vědecké studie publikované v mezinárodních impaktních časopisech, nikoli knižní publikace a nadto psané česky. Vzniká tak velmi paradoxní situace, kdy práce na prestižních knižních titulech, které jsou pro jednotlivé přírodovědné obory naprosto zásadní a pro další jejich vývoj nenahraditelné, není v tomto systému hodnocení vědy žádaná a odpovídajícím způsobem hodnocená. Do platového hodnocení každého vědeckého pracovníka se totiž zásadním způsobem promítá právě množství bodů získaných za publikace v impaktních časopisech, jenže pro publikace typu *Květena ČR* se tzv. impakt faktor nevypočítává. (Více k tomuto tématu viz také *Živa* 2011, 5: LXIX–LXX.) Logicky se pak potřebných odborníků pro práce na velkých syntetizujících projektech nedostává. Absurditu situace zvyšuje fakt, že tato díla používá ke své práci i ta část badatelů, která takovýto typ vědecké práce bagatelizuje nebo přímo odmítá. To vše za situace, kdy se zároveň všeobecně ví, že v budoucnu bude většina dnes impaktně vysoce hodnocených článků zapomenuta (záleží tu ovšem i na oboru!) a naopak kompendia typu *Květeny ČR*, *Vegetace ČR* nebo *Fauny ČR* budou používána dalších 50 či 100 let, tedy přesněji do doby, než bude vydáno jejich nové modernější zpracování. Je vlastně skoro s podivem, že taková díla ještě v současnosti u nás vznikají. Zda budou v takto nastaveném prostředí hodnocení a financování vědy vznikat i v budoucnu, je velmi nejisté až nepravděpodobné. Už nyní nemají knižní monografie zpracovávající národní biodiverzitu příliš velkou šanci uspět v grantové soutěži v konkurenci s projekty, jejichž výstupem jsou pouze časopisecké články. Dlužno dodat, že i každý jednotlivý grant na *Květenu ČR* přinesl kromě

výsledné práce na projektu také několik impaktových publikací, což ukazuje, že i podpora kvalitní knižní monografie vede ke vzniku časopiseckých publikací. Napadá mě přitom mimoděk tak trochu provokativní otázka: mají ještě i v současné době u nás vědeckí pracovníci kromě získávání impaktů také čas na radost ze své vědecké práce a z objevování nepoznaného?

Aby bylo i laikům zřejmé, o jak významné dílo jde, je dobré si uvědomit, že taková mnohosvazková kompendia, jako je např. tato Květena ČR, jsou vždy velmi nákladná a náročná na odbornou i redakční práci a vyžadují, kromě peněz a času, výjimečné osobnosti a dostatek kvalitních spoluautorů. V případě Květeny ČR nejde o pouhou kompilaci již známých informací, ale téměř všechny rody a druhy rostlin jsou tu zpracovány monograficky a zahrnují i sběr a vyhodnocení velkého množství dat a jejich odborné zpracování. Taková rozsáhlá kompendia jsou tudíž vždy ojedinělá,

i v rámci Evropy není mnoho zemí, které se mohou obdobným reprezentativním dílem honosit. Z okolních střeoevropských zemí má kompletní květenu pouze Německo. Květena ČR vznikala od poloviny 70. let minulého stol. s širokou podporou tehdejší ČSAV a řady dalších vědeckých institucí, především našich předních univerzit. Byli však i botanici, kteří projektu od počátku příliš nepřáli, jak o tom svědčí např. dobová poznámka Radovana Hendrycha (Zprávy Čs. Bot. Společ. 1979, 14: 159–160), v jejímž podtextu je zřetelně cítit špatně utajovanou ironii; autorova motivace k publikování poznámky byla ovšem velice účelová a ryze osobní. Radovan Hendrych celoživotně soupeřil o moc v oboru se Slavomilem Hejným, tehdeším ředitelem Botanického ústavu ČSAV a hlavním redaktorem připravované Květeny. Za 200 uplynulých let historie české botaniky se můžeme doposud pochlubit pouze čtyřsvazkovou Květenou zemí koruny české Františka

Polívky (1900–04) a dvousvazkovou Květenou ČSR Josefa Dostála (1948–50; v r. 1989 vydána ve výrazně novém přepracování pod titulem Nová květena ČSSR), jež jako jediné zahrnují kompletní flóru našeho území. Obě však čerpaly z větší části především z květen sousedních zemí a jsou spíše rázu přehledového. Značně ambiciózní projekt národní podrobné kritické květeny z 50. let 20. stol., která měla mít 15 svazků cévnatých rostlin, záhy ztroskotala a teprve nyní máme na dosah vytoužený cíl – úplnou moderní květenou České republiky, pro minulou generace botaniků jen pouhý nedosažitelný sen.

Přál bych tedy na závěr všem botanikům v České republice, autorům a editorům, i veřejnosti a sobě za několik let tu výjimečně vzácnou radost, abychom mohli držet v ruce i poslední, 9. svazek Květeny ČR.

**Academia, Praha 2010, 706 str., 104 tab.
Doporučená cena 550 Kč**

Vladimír Hanák

RECENZE

Karel Šťastný, Karel Hudec a kol.: Fauna ČR – Ptáci 3/I a 3/II

Koncem minulého roku se objevila na knižním trhu monumentální zoologická publikace Ptáci 3/I a 3/II z dílny našich předních specialistů Karla Šťastného a Karla Hudce s početným kolektivem spolupracovníků. Jde o dva závěrečné svazky Fauny ČR věnované této skupině obratlovců (svazek 30/1 a 30/2) v rozsahu 1 190 stran. Zahrnují detailní zpracování všech potřebných dat o nejpočetnějším řádu pěvců, který je u nás zastoupen asi 150 druhy, počítáme-li i výjimečná a ne zcela doložená zastížení. Společně se svazky 27/1 (670 stran) a 29/1 a 29/2 (1 203 stran) se tak završil ambiciózní projekt nejobsáhlejšího a nejmodernějšího kompendia o našich ptácích, jaké kdy v české literatuře vzniklo. Navíc je to už druhé, zcela přepracované vydání téhož titulu publikovaného v letech 1972–83 autory Waltrem Černým a Karlem Hudcem s kolektivem.

V rámci prestižní edice Fauna ČSSR Nakladatelství Academia je to zatím jediný případ, kdy náročná publikace tohoto typu byla nejen intenzivně využívána a vyprodána, ale dočkala se i své reedice v časově odpovídajícím horizontu. To je jistě zásluha zkušeného kolektivu autorů, ale také skutečnosti, že jde o velice populární skupinu obratlovců, která kromě toho, že je předmětem zájmu celé řady praktických oborů a činností, má také širokou obec svých obdivovatelů. Navíc i vědecký výzkum této skupiny byl zejména v posledních desetiletích u nás i jinde ve světě velmi čilý a shromáždil velké množství detailních i obecných poznatků, které přímo volaly po potřebné modernizaci starší verze tohoto titulu.

Těchto skutečnosti si byli autoři vědomi a po letech práce nám předložili vlastně dílo zcela nové, s množstvím konkrétních

aktuálních dat a z prvního vydání přebrali jen osvědčené členění a formu sdělení. To předpokládalo také výraznou obměnu původního autorského kolektivu, v němž se dostala ke slovu i nejmladší generace našich ornitologů, nositelů nových pohledů, metodik a objevů. Přitom zkušenosti starších jsou zárukou, že si zpracování textu zachovává kritický pohled a celek zůstane kromě vysoké odbornosti přístupný široké skupině laických zájemců a milovníků přírody.

V období mezi vydáním obou verzí této publikace došlo v zoologickém výzkumu zejména u obratlovců ke kvalitativnímu skoku a k získání mnoha nových pohledů a poznatků, jež si zaslouží zohlednění i v souborných publikacích. Proto v předkládané verzi knihy nachází čtenář moderní taxonomické poznatky včetně někdy dosti nečekaných nomenklatorických rozdílů, především na úrovni rodů a druhů (např. u sýkor). Ale i nahromaděné čerstvých informací o rozšíření jednotlivých druhů u nás a nové poznatky o ekologii si vyžádaly úplné přepracování většiny textu. Zejména je třeba ocenit, že mnohé dříve slovně podávané informace jsou zřehledněny názornými mapami, případně i histogramey a příležitostně fotografiemi. Při množství dat, která jsou dnes u většiny